

Гмизавци јужног Баната

2012.

Степски смук

Гмизавци или рептили припадају једној од 6 класа кичмењака (безвиличне рибе, рибе, водоземци, гмизавци, птице и сисари). То су животиње чија телесна температура зависи од температуре околине, а које сунекада, нарочито у мезозоику, „владале“ планетом Земљом, на копну, у мору и ваздуху. Од некадашњих 15 редова, до данас су преживела само четири са укупно око 9.500 врста – гуштери и змије (више од 9.100 врста), корњаче, крокодили и туатере (само две врсте на Новом Зеланду). У Србији, па тако и у јужном Банату, живе гуштери, змије и корњаче. Као место где се мешају утицају Панонске низије, Балканског полуострва и Карпата, и сусице неколико важних миграторних путева Европе, јужни Банат је неочекивано постао једна од најважнијих европских тачака биолошке разноврсности гмизаваца. Тако је на подручју јужног Баната свој дом пронашло 15 врста гмизаваца (2 врсте корњача, 6 врста гуштера и 7 врста змија).

Гмизавци имају велики еколошки значај јер се хране глодарима и другим врстама чија би бројност била превелика, а такође су и храна другим предаторима. Постоје различити фактори који угрожавају живот и опстанак гмизаваца, а најважнији су уништавање и фрагментација станишта (сеча шуме, исушива-

Многи гмизавци страдају приликом својих миграција, на путевима. Ова корњача је имала срећу, и са видним последицама наставила да живи (смрскани оклоп је успешно зарастао).

ње влажних станишта, пољопривреда) и различите људске активности (градња објеката, саобраћајнице, вибрације). Нажалост, тренутно најзначајни угрожавајући фактори су предрасуде, незнање и примитивни страхови које људи имају према овим животињама, нарочито када су у питању змије. Зато сматрамо да су повећање знања и указивање на значај ових животиња веома важне, ако не и пресудне мере заштите.

Међу свим гмизавцима, змије се свакако највише помињу у народу, и то у негативном значењу. Ове животиње су за већину људи „злокобна“ бића од којих се треба клонити и убијати их кад год се за то укаже прилика, што је постало и део нашег наслеђа и „културе“. У хришћанству је сатана преузео тело змије, како би преварио и наговорио Еву на грех. Од тада се у нематеријалној култури преноси информација о змијама као лицемерним, превртљивим и опасним створењима. Један број змијских врста је и отрован, па је то додатни разлог за страх и оправдање њиховог прогањања. Међутим, неки други народи и религије имају другачија веровања. У Јужној Америци верују да је живот настао од вибрација када је анаконда заплвила Амазоном, не узимају јој за зло и када страда неки човек, јер онај ко учествује у стварању живота, има право и да га узме. Ма како нам ово тумачење деловало сурово и бесмислено, постоји разумно објашњење. Анаконда је врхунски предатор и утиче на обликовање племена, јер их стимулише да у свакој генерацији имају све боље особине како би преживели и тако подстиче њихов еволутивни развој.

У нашој земљи, планинари, шетачи и остали љубитељи природе, често током боравка у природи наилазе на змије. Многи их се плаше и имају потребу да их убију. Међутим, приликом таквих сусрета змије су те које покушавају да се склоне. Уколико се приликом наилаaska људи змија не склони са стазе, значи да је повређена или јој тело није још достигло одговарајућу температуру. Уједи се дешавају изузетно ретко. Од 1978. године, у Здравственом центру у Вршцу којем гравитирају четири општине са

Змије су предатори, али често постају и саме храна, као што је случај у овом гнезду мишара (*Buteo buteo*), тако да представљају важну карику у ланцу исхране.

110.000 становника, забележено је само 7 случајева уједа змије, сви са повољним исходом и завршетком лечења за неколико дана. Од тога су се три уједа догодила случајно, што је просечно један такав ујед за више од 10 година, док су се чак четири уједа догодила приликом намерног, а нестручног хватања. Чак и у таквим случајевима змија одлаже ујед највише што може, јер штеди материје и енергију потребну за стварање нове количине отрова, па другим знацима даје до знања да не трпи узнемиравања. Најбољи начин да избегнемо непосредан сусрет са змијама је да, када их сретнемо у природи, једноставно застанемо и пустимо их да прођу. Убијање, хватање и заробљавање змија је примитиван и нехуман чин. Увек треба имати на уму да смо ми дошли у њихово окружење и да оне, као и сваки други створ, имају апсолутно право на живот као и ми. И друге врсте гмизаваца су жртве људске свирепости и бесмисленог убијања. Рибаљовци често „оптужују“ барске корњаче да им „краду рибу“, или се закаче за удицу, па им зато тада одсеку главу.

Гмизавци јужног Баната

1 БАРСКА КОРЊАЧА (EMYS ORBICULARIS) – доста распрострањена у Европи и Србији. Дужина околапа до 20 цм. Основна боја тела је смеђа или црна, са упадљивим жућкастим мрљама и тачкама на боковима главе и предњим екстремитетима. Насељава баре, мочваре, реке са богатом акватичном вегетацијом. Најчешће се може видети када се сунча на деблу дрвета или на камењу. Плашљива је и када се узнемири зарања у воду. Храни се углавном под водом, главни плен су бескичмењаци, водоземци укључујући и пуноглавце, рибице као и неке биљке. Женке полажу 3 – 18 (обично 9 – 10) јаја у рупу коју женка сама ископа на неком сунчаном месту, обично даље од воде. Јаја се испиле после 2 – 4 месеца, а бебе су са оклопом дужине 2 – 2,5 цм. Мужјаци полно sazревају са 6 – 13 година, а женке са 18 – 20 године. У природи ова врста може живети 30 – 40 година.

2 ШУМСКА КОРЊАЧА (TESTUDO HERMANNI) – На подручју АП Војводине нису присутне популације шумске корњаче, изузев пар спорадичних примерака које су људи пустили у природу. Те јединке су интродуковане углавном из других делова Србије, али због мале бројности на великом простору, оне не могу да формирају стабилне популације, зашта је потребна интродукција великог броја јединки (преко 200) на одређеном подручју уз могућност ширења (шумска корњача није компетитивна врста и не угрожава станиште другим врстама гмизаваца). Треба поменути да алохтоне (инвазивне) врсте у великој мери угрожавају домаће, јер су у директној компетицији за храну, станиште и место за сунчање. Један од бројних примера је црвеноуха корњача (*Trachemys scripta elegans*) која је нативна врста из Америке, а у Европи се продаје као кућни љубимац. Она у великој мери угрожава опстанак домаће барске корњаче, јер је отпорнија на промене спољних услова и доста је агресивнија. Кад достигну величину од око 35 цм, људи их пуштају у станишта барске корњаче, јер више нису у могућности да их чувају као кућне љубимце. Зато треба подстицати власнике да своје корњаче предају зоолошким вртovima и на тај начин допринесу очувању домаће корњаче.

3 СЛЕПИЋ (ANGUIS FRAGILIS) – Насељава целу Европу, осим крајњег југа и севера. У Србији је широко распрострањена врста. Дужина тела до 50 цм. Крљушти су глатке, љуспасте и не образују попречне низове, па је тело глатко. Најчешће је смеђе, сиве или црвенкасте боје, мужјаци могу имати плаве мрље на боковима. Људи га због змијолоког облика и из незнања веома често мешају са змијама и убијају. Живи по влажним ливадама и шумама до 2000 метара висине. Већи део дана се крије у густој вегетацији или испод површине међу корењем. Храни се глистима и пужевима. Плашљива и споро покретна, вивипарна врста (рађа живе младе). Женка се пари сваке друге године и након 2 – 3 месеца рађа 6 – 12 младих дужине 6 – 10 цм. Полну зрелост мужјак достиже после три године живота а женка после четири године, када је дужина тела око 30 цм. Врста која у природи може да преживи 10 – 15 година, док у заробљеништву може да преживи и 54 године.

4 ЗЕЛЕМБАЋ (LACERTA VIRIDIS) – јужни део Европе, северно до Швајцарске, Аустрије, Чешке и Словачке. Најчешћа врста у Србији, један од најкрупнијих гуштера наших крајева, нарасте до 13 цм (без репа). Мужјаци су већи од женки. Реп му је душло дужи од тела. Основна боја је зелена, стомак је жућкасте боје, а мужјаци имају плаво грло у сезони парења. Насељава различита станишта, најчешће пределе густо обрасле вегетацијом. Храни се бескичмењацима, али и воћем и јајима малих птица. Зенка полаже 6 – 23 јаја у једном леглу, величине око 20 мм свако и излегу се за 7 – 15 недеља, бебе су величине 3-4 цм од врха њуске до клоаке, а укупна дужина са репом износи око 7 цм. Зељембаћ постаје полно зрео следећег пролећа када достигне дужину око 8 цм.

5 ЛИВАДСКИ ГУШТЕР (LACERTA AGILIS) – Насељава северне делове Балкана и умерена подручја Европе. У Србији је широко распрострањена врста. Дужина тела око 9 цм, глава кратка и масивна, као и ноге. Дуж леђа постоји линија од уских крљушти, као и тамне мрље. Боја тела варира, мужјаци су најчешће зелени, а женке сиве или смеђе. Живе на ивицама поља, ливадама, пашњацима, у северним деловима насељава низије. Мужјаци се жестоко боре између себе за женку у сезони парења и чувају свог партнера после копулације. Женка полаже 4 – 14 јаја (најчешће 5 – 6) која закопава у песковиту подлогу изложену сунцу, а по некад и брине о леглу. Јаја се излегу после 7 – 12 недеља, при чему су бебе величине 2 – 3,5 цм. Мужјаци полно sazревају са две, а женке са три године живота. Могу живети до 12 година у дивљини.

6 ШУМСКИ ГУШТЕР (LACERTA PRATICOLA) – Насељава мала подручја Балканског полуострва, Кавказа и Мале Азије. Код нас је распрострањен у источним и северним деловима. Дужина тела до 6,5 цм, женке су веће од мужјака. Основна боја тела је смеђа, сивкаста или маслинаста, са уздужним широким пругама, бокови тела су униформни без мрља и тачки. Среће се на влажним ливадама, шумама и отвореним теренима. Време проводи око жбуња или у стељи где је добро камуфлиран. Често се може видети како се сунча на обореним стаблима и камењу Женка полаже 4 – 6 јаја која се излегу после 6 – 7 недеља, а бебе су дужине око 3 цм.

7 ЗИДНИ ГУШТЕР (PODARCIS MURALIS) – Насељава целу средњу и јужну Европу, најчешћа је врста гуштера код нас. Дужина тела до 7,5 цм. Реп је око 2 пута дужи од тела. Боја тела је смеђа или сива, израженог колорита у оквиру веома великог ареала распрострањења. Женка обично има тамне бокове. Насељава отворена и осунчана, каменита и стеновита станишта, са оскудном вегетацијом до 2000 метара нв. Често се среће по зидовима у људским насељима. Мужјаци су територијални и доминатни мужјак може да брани територију површине око 25 м². Женка обично има 2 – 3 легла годишње, полаже 2 – 10 јаја која се излегу после 6 – 11 недеља, бебе су величине од 2,5 – 3 цм, а полно су зреле већ следеће године. У природи могу живети 7 година.

8 СТЕПСКИ ГУШТЕР (PODARCIS TAURICA) – Живи у источном делу Балканског полуострва и у области око Црног мора. Код нас насељава североисточне, источне и југоисточне делове Србије. Дужина тела око 8 цм. Реп је душло дужи од тела. Глава је робусна и масивна, а тело танко. Основна боја је смеђа до сива, са неправилним зеленкастим мрљама дуж леђа. Насељава низијска подручја, на голој или слабо обраслој земљи. Склоништа су му рупе у земљи или често испод камења. Обично имају два легла годишње са 2 – 3 јајета која се излегу после 8 – 9 недеља. Бебе су величине 3 цм од врха њушке до отвора клоаке, а женка полно sazрева после 18 – 20 месеци када достигне дужину око 5,5 цм.

9 СТЕПСКИ СМУК (DOLICHORHIS CASPIUS) – Живи у подручју од источног и јужног дела Балканског полуострва (изоловане популације постоје у централној Европи) до Каспијског мора и у југозападној Азији. Код насељава низијске отворене терене, степских и шумостепских предела. Укупна дужина може бити и преко 2 метра, мужјаци су већи од женки. Има малу јасно дефинисану главу, изражене очи и округлу зеницу. Боја тела је са дорзалне стране светло-смеђа, док је вентрална страна жућкасте до наранџасте боје. Дневна је животиња, није отровна. Настањује сува, отворена станишта обрасла вегетацијом. Храни се ситним сисарима, гуштерима, ретко мањим змијама и птицама. Приликом копулације мужјак зграби женку за врат. Женка полаже 5 – 18 јаја из којих се излегу млади дужине 30 цм, који постају полно зрели после 3 године и када достигну дужину од 65 – 70 цм. Могу живети до 10 година у природи.

10 ЕСКУЛАПОВ СМУК (ZAMENIS LONGISSIMA) – насељава средњу и јужну Европу, Малу Азију и Блиски Исток. У нашој земљи је једна од најчешћих врста змија, среће се на веома различитим стаништима и надморским висинама. Укупна дужина до 2 метра. Боја са дорзалне стране тела је сива, смеђа или маслинаста (забележена је и појава меланизма). Боја вентралне стране тела је беличаста или жућкаста. Мужјаци су крупнији од женке. Није отровна врста. Насељава различита станишта, најчешће суве и осунчане шуме или камените зидове. Храни се ситним сисарима, гуштерима и птицама. Могу се хранити на свака три дана током лета што зависи од густине плена. Мужјаци могу прећи велике раздаљине у сезони парења, често и до 2 км. Већина женки се пари сваке године и имају једно легло са по 2 – 18 јаја. Млади када се излегу могу бити дужине 12 – 35 цм. Мужјаци полно sazревају када достигну дужину од 100 цм, а женке са 85 цм. У природи могу живети 25 – 30 година.

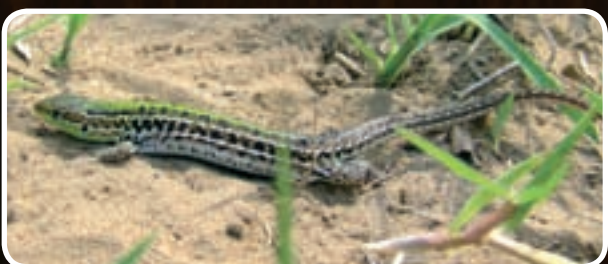
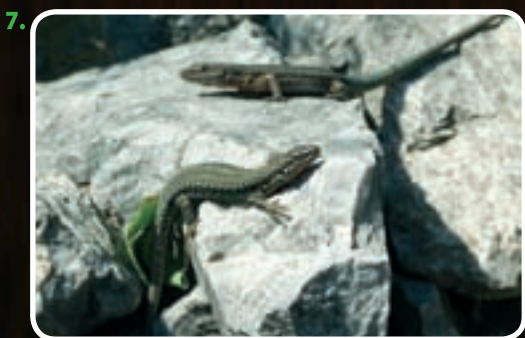
11 СМУКУЉА (CORONELLA AUSTRIACA) – Распростире се чак до поларног круга, живи у читавој Европи и у Малој Азији. Код нас насељава различита станишта, од низијских до високопланинских. Укупна дужина до 75 цм, женке су веће од мужјака. Глава је мала и није израито одвојена од вратног региона. Зеница је округла. Основна боја тела је најчешће светло-смеђа до црвенкаста, на задњем делу главе има тамнију шару облика потковице. Није отровна врста. Насељава отворена, сува и осунчана станишта до 1800 м надморске висине. Искрана се углавном састоји од гуштера, али се храни и ситним сисарима, малим змијама, јајима птица. Мужјаци се боре за женку и парење се обично одиграва у пролеће и може трајати неколико сати. После 4 – 5 месеци женка рађа од 3 – 9 малих дужине од 12 – 21 цм који личе на одрасле. У северним деловима мужјак достиже полну зрелост после 4 године, а у јужним после 2 – 2,5 године. У природи могу живети 18 година.

12 БЕЛОУШКА (NATRIX NATRIX) – Насељава водена станишта широм Европе. Код нас је широко распрострањена. Дужина тела до 120 цм, основна боја је маслиasto-зелена, смеђа или сивкаста, веома разноврсна. Често постоји бела крагна из главе. Женке су крупније од мужјака. Није отровна врста. Насељава влажна станишта и шуме, пределе око бара и већих водених површина. Мужјаци трљају потенцијалну женку брадо, и неколико мужјака формира попуту око женке како би се парили са њом. Копулација може трајати три сата, а женка се само једном пари. После 2 – 5 недеља полаже око 30 јаја која су често скривена у рупама од сисара или испод неког дебла. Млади су дужине од 14 – 22 цм када се излегу. Мужјак полно sazрева после три, а женка после 5 година. Могу живети до 28 година у природи.

13 РИБАРИЦА (NATRIX TESSELLATA) – Насељава Балканско полуострво, већи део Италије и део централне Европе. Код нас је широко распрострањена. Укупна дужина до 130 цм. Боја тела је најчешће сива, понекад смеђа или зеленкаста. Бела крагна из главе не постоји. Није отровна врста. Насељава слична станишта као и белоушка, мада је више везана за воду. Храни се претежно рибом, али и водоземцима. Женка полаже јаја 7 – 10 недеља после копулације. Број јаја варира 5 – 37, које женка полаже у рупе, под камење. Млади када се излегу дужине су око 14 – 25 цм.

14 ШАРКА (VIPERA BERUS) – Широко је распрострањена у Европи, све до поларног круга и кроз Азију, до Пацифика. Код нас насељава, углавном више делове планина, али је има и на неколико места у АП Војводини. Дужина тела је око 70 цм, глава је релативно велика, троугласта. Основа боја тела је најчешће смеђа, са карактеристичном тамно цик-цак линијом. Женке су крупније од мужјака. Отровна је врста. Насељава различита станишта, претежно хладнијих предела. Храни се водоземцима, ситним сисарима и гуштерима. Мужјаци напуштају хибернакулуме (зимовишта) пре женки и одлазе на место парења пре њих. Вивипарна је врста, тј. рађа живе младе, чији број може бити 3 – 18. Полно су зрели после 3 – 4 године, може живети до 10 година у природи.

15 ПОСКОК (VIPERA AMMODYTES) – Распрострањен на Балкану у Малој Азији и Блиском Истоку. Код нас насељава топла, каменита станишта, кањоне у централном и јужном делу земље. Укупне дужине до 75 цм, ретко достиже дужину од 90 цм, мужјаци су већи од женки. Глава је велика и троугласта, што је карактеристика отровница из породице Виперидеае. Лако се препознаје по карактеристичном ругу на врху њушке и по карактеристичној цик-цак шари дуж леђа. Основна боја тела код мужјака је сива док су женке смеђе боје са мање израженом шаром. Угриз поскока може бити смртоносан. Термофина врста, воли осунчане стеновите и камените подлоге. Насељава пределе до 2500 м надморске висине. Храни се ситним глодарима, птицама и густерима. Вивипарна је врста. Женка рађа 4 – 15, најчешће 20 младих, чија је дужина 15 – 23 цм.

Природњачко друштво „Геа“

Дом омладине Вршац

Дворска 28

26300 ВРШАЦ

www.gea.org.rs

geapdvs@hemo.net

Овај пројекат је реализован уз
финансијску подршку
Министарства животне средине,
рударства и просторног планирања
Републике Србије

Смук